

РОЗДІЛ II. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.919

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2021-1-03>

Цивільний процесуальний статус заявника у справах про надання права на шлюб

Балюк Т. М.

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін

Національна академія внутрішніх справ

пл. Солом'янська, 1, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-0310-9699

anna828283@gmail.com

Ключові слова: надання права на шлюб, заявник, цивільний процесуальний статус, цивільні процесуальні права, цивільні процесуальні обов'язки, учасники справ, окреме провадження.

Наукова стаття присвячена цивільному процесуальному статусу заявника у справах про надання права на шлюб.

Встановлено, що заявником слід вважати особу, в інтересах якої відкрите окреме провадження у справі.

Обґрунтовано, що коло осіб, які можуть набути цивільного процесуального статусу заявника у справах про надання права на шлюб, залежить від матеріально-правової підстави звернення до суду із відповідною заявою, а саме:

- 1) якщо заява про надання права на шлюб подається на підставі ч. 2 ст. 23 СК України, цивільного процесуального статусу заявника у таких справах набуває особа, яка досягла шістнадцяти років;
- 2) якщо заява про надання права на шлюб подається на підставі ч. 4 ст. 26 СК України, цивільного процесуального статусу заявника у таких справах набувають: а) рідна дитина усиновлювача та усиновлена ним дитина; б) діти, які були усиновлені усиновлювачем.

Аргументовано, що заявник у справах про надання права на шлюб наділяється загальним та спеціальним цивільним процесуальним статусом як сукупністю цивільних процесуальних прав та обов'язків. Загальний цивільний процесуальний статус заявника у справах про надання права на шлюб формують ті загальні суб'єктивні цивільні процесуальні права та юридичні цивільні процесуальні обов'язки, якими наділені всі без винятку учасники справ окремого провадження. Спеціальний цивільний процесуальний статус заявника у справах про надання права на шлюб є сукупністю спеціальних суб'єктивних цивільних процесуальних прав та юридичних цивільних процесуальних обов'язків, якими заявник як учасник таких справ наділений індивідуально.

Обґрунтовано, що, крім спеціальних цивільних процесуальних прав, передбачених ч. 2–3, 8 ст. 49 ЦПК України, заявник у справах про надання права на шлюб неповнолітній особі відповідно до ч. 1 ст. 45 ЦПК України наділяється додатковими цивільними процесуальними правами, серед яких – право: безпосередньо або через представника чи законного представника висловлювати свою думку та отримувати його допомогу у висловленні такої думки; отримувати через представника чи законного представника інформацію про судовий розгляд; здійснювати інші процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки, передбачені міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Civil procedural status of the applicant in cases of granting the right to marry

Balyuk T. M.

Postgraduate Student at the Department of Civil Law

National Academy of Internal Affairs

Solomyanska sq., 1, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0310-9699

anna828283@gmail.com

Key words: *granting the right to marry, applicant, civil procedural status, civil procedural rights, civil procedural obligations, participants in cases, separate proceedings.*

The scientific article is devoted to the civil procedural status of the applicant in cases of granting the right to marry.

It is established that the applicant should be considered a person in whose interests a separate proceeding has been opened.

It is substantiated that the range of persons who can acquire the civil procedural status of the applicant in cases of granting the right to marry depends on the substantive legal basis of applying to the court with the relevant application, namely:

1) if the application for the right to marry is filed on the basis of Part 2 of Art. 23 of the FC of Ukraine, the civil procedural status of the applicant in such cases is acquired by a person who has reached sixteen years of age;

2) if the application for the right to marry is filed on the basis of Part 4 of Art. 26 of the FC of Ukraine, the civil procedural status of the applicant in such cases is acquired by: a) the native child of the adopter and the child adopted by him; b) children who have been adopted by an adoptive parent.

It is argued that the applicant in cases of granting the right to marry is endowed with general and special civil procedural status as a set of civil procedural rights and obligations. The general civil procedural status of the applicant in cases of granting the right to marry is formed by those general subjective civil procedural rights and legal civil procedural obligations, which are vested in all participants in separate proceedings without exception. The special civil procedural status of the applicant in cases of granting the right to marry is a set of special subjective civil procedural rights and legal civil procedural obligations, which the applicant as a participant in such cases is endowed individually.

It is substantiated that in addition to the special civil procedural rights provided for in parts 2–3, 8 of Art. 49 CPC of Ukraine, the applicant in cases of granting the right to marry a minor in accordance with Part 1 of Art. 45 of the CPC of Ukraine is endowed with additional civil procedural rights, including the right: directly or through a representative or legal representative to express their opinion and receive his assistance in expressing such an opinion; receive information about the trial through a representative or legal representative; exercise other procedural rights and perform procedural duties provided by an international agreement, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine.

Вступ. У науковій доктрині панує позиція, відповідно до якої термін «особи, які беруть участь у справі» (учасники справи) застосовується для позначення групи учасників процесу, юридично заінтересованих у справі і, як наслідок, наділених комплексом процесуальних прав, що дають їм можливість впливати на рух цивільного процесу. Отже, застосування відповідного терміна звільняє від необхідності у разі формулювання прав та обов'язків учасників цивільного процесу

на різних його стадіях щоразу перелічувати їх суб'єктів [1, с. 75].

Відповідно до ч. 3 ст. 42 ЦПК України у справах окремого провадження учасниками справи є заявники, інші заінтересовані особи. У справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

На відміну від учасників справ позовного провадження, учасники справ непозовного

цивільного судочинства, у тому числі окремого провадження, характеризуються такими ознаками:

1) юридичною заінтересованістю в розгляді справи, спрямованою на отримання тих благ, які опосередковуються охоронюваними законом (законними) інтересами та (або) безспірними суб'єктивними правами, що випливають зі змісту чітко визначених цивільним процесуальним та (або) матеріальним законом правовідносин;

2) вчиненням дій, спрямованих на виникнення, розвиток і припинення цивільного судочинства (процесуальних дій), з урахуванням процесуальних обмежень, встановлених законом [2, с. 142].

У порядку непозовного цивільного судочинства розглядається ціла низка цивільних справ, однією з яких є справа про надання права на шлюб. Відсутність правової регламентації спеціального порядку розгляду цієї категорії цивільних справ зумовлює наявність цілої низки проблем, пов'язаних із необхідністю розроблення теоретичних основ інституту надання права на шлюб у порядку окремого провадження, що дозволить розв'язати проблемні аспекти такої проблематики, які не знайшли відповідного правового регулювання.

У межах цієї наукової розвідки ми зупинимося на суб'єктному складі осіб, які беруть участь у справах про надання права на шлюб, зокрема, зробимо спробу дослідити цивільний процесуальний статус заявника у таких справах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заявник є одним із головних суб'єктів, які беруть участь у справах окремого провадження. Законодавець не надає дефініції зазначеного учасника цивільного процесу, що зумовлює наявність досить великої кількості варіацій наукової думки з цього приводу [3, с. 101].

С.Я. Фурса характерними рисами заявника у справах окремого провадження називає: а) необхідність судового підтвердження обставин, без яких заявник позбавлений можливості здійснити свої права; б) порушення справи для захисту його охоронюваних законом інтересів, якщо відсутній спір про право; в) його особисту процесуальну та матеріально-правову заінтересованість у справі, яка виявляється як у поширенні на нього всіх правових наслідків судового рішення, що набрало законної сили, так і в обов'язковому правовому зв'язку встановленого судом факту (обставини) з охоронюваним законом інтересом заявника та його правом; г) покладення на заявника судових витрат [4, с. 520].

На погляд М.М. Ясинка, заявник у справах окремого провадження – це активний суб'єкт судового процесу, який відповідно до «моделі», зафіксованої в нормах процесуального права,

«запускає механізм» судового розгляду шляхом подання заяви до суду, маючи при цьому свій певний інтерес [5, с. 59].

У відповідному контексті ми поділяємо висловлену в юридичній літературі позицію, що заявником слід вважати особу, в інтересах якої відкрите окреме провадження у справі [2, с. 165].

Аналіз правових норм, що їх містять статті 23 та 26 СК України, дає підстави для висновку про те, що коло осіб, які можуть набути цивільного процесуального статусу заявника у справах про надання права на шлюб, залежить від матеріально-правової підстави звернення до суду із відповідною заявою, а саме:

1) якщо заява про надання права на шлюб подається на підставі ч. 2 ст. 23 СК України, цивільного процесуального статусу заявника у таких справах набуває особа, яка досягла шістнадцяти років.

Відповідно до ч. 2 ст. 23 СК України право на шлюб може бути надане за рішенням суду за заявою особи, яка досягла 16 років. Отже, заявником у справах про надання права на шлюб є тільки фізична особа віком від 16 до 18 років, яка має намір зареєструвати шлюб. Звертатися до суду із цією заявою не можуть батьки неповнолітньої особи чи будь-які інші особи, оскільки реєстрація шлюбу та вирішення пов'язаних з цим питань потребує самостійного волевиявлення особи, яка бажає зареєструвати шлюб. Якщо шлюбного віку не досягли обидві особи, які мають намір зареєструвати шлюб, то «вони можуть звернутися до суду із спільною заявою» або «подати до суду окремі заяви, а тоді суд об'єднає справи в одне провадження» [6, с. 51].

Розглядати питання про надання права на один і той самий шлюб в одному провадженні доцільно з огляду на те, що це сприятиме об'єктивному встановленню відповідності реєстрації шлюбу інтересам заявників і значно спростуватиме процедуру розгляду справи, тому що зникатиме необхідність виклику до суду одних і тих самих заінтересованих осіб та з'ясування тих самих обставин двічі. Проте подання окремих заяв кожною з осіб, які мають намір зареєструвати шлюб, може зумовити розгляд однієї і тієї ж справи різними судами за підсудністю, а отже, неможливо буде об'єднати справи в одне провадження, тому у такому разі, якщо шлюбного віку не досягли обидві особи, які мають намір зареєструвати шлюб, то вони повинні подавати до суду спільну заяву [7, с. 85];

2) якщо заява про надання права на шлюб подається на підставі ч. 4 ст. 26 СК України, цивільного процесуального статусу заявника у таких справах набувають:

а) рідна дитина усиновлювача та усиновлена ним дитина;

б) діти, які були усиновлені усиновлювачем.

Слід акцентувати увагу на тому, що характерною особливістю процесуальної форми цієї категорії цивільних справ окремого провадження є множинність осіб, які виступають у цивільному процесуальному статусі заявника, адже право на шлюб має бути надане кожному з майбутнього подружжя. Також у таких справах заявниками не обов'язково будуть неповнолітні особи, оскільки право на шлюб у зазначеному випадку мають отримувати у судовому порядку і повнолітні особи [2, с. 215].

Заявник у справах про надання права на шлюб, як і інші учасники справ окремого провадження, наділяється цивільним процесуальним статусом як сукупністю цивільних процесуальних прав та обов'язків.

Цивільний процесуальний статус учасників справ, у тому числі справ про надання права на шлюб за характером належних особі суб'єктивних цивільних процесуальних прав та юридичних цивільних процесуальних обов'язків, прийнято класифікувати на загальний та спеціальний.

Загальний цивільний процесуальний статус заявника у справах про надання права на шлюб формують ті загальні суб'єктивні цивільні процесуальні права та юридичні цивільні процесуальні обов'язки, якими наділені всі без винятку учасники справ окремого провадження.

Спеціальний цивільний процесуальний статус заявника у справах про надання права на шлюб є сукупністю спеціальних суб'єктивних цивільних процесуальних прав та юридичних цивільних процесуальних обов'язків, якими заявник як учасник таких справ наділений індивідуально.

Розглянемо загальний та спеціальний цивільний процесуальний статус заявника у справах про надання права на шлюб детальніше.

Отже, загальний цивільний процесуальний статус заявника у справах про надання права на шлюб формують:

1. Загальні цивільні процесуальні права, як-от:

1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень;

2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам;

3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб;

4) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання

технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти;

5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках;

6) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами (ч. 1 ст. 43 ЦПК України);

2. Загальні цивільні процесуальні обов'язки, серед яких:

1) виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу;

2) сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи;

3) з'являтися у судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою;

4) подавати всі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази;

5) надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи у судовому засіданні;

6) виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки;

7) виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом (ч. 2 ст. 43 ЦПК України).

Щодо спеціального цивільного процесуального статусу заявника у таких справах зазначимо таке.

Як визначено у ч. 8 ст. 49 ЦПК України, заявник та заінтересовані особи у справах окремого провадження мають права та обов'язки сторін, крім випадків, передбачених у розділі IV ЦПК України.

Слід погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою про те, що відповідну норму слід тлумачити не буквально, а адаптувавши її до спеціальної юридичної процедури розгляду справ у порядку окремого провадження. Виходячи з цього, можна стверджувати, що заявник у справах про надання права на шлюб має такі спеціальні цивільні процесуальні права:

1) відмовитися від заяви на будь-якій стадії судового процесу;

2) збільшити або зменшити розмір заявлених вимог до закінчення підготовчого засідання;

3) змінити предмет або підстави заяви шляхом подання письмової заяви до закінчення підготовчого засідання [8, с. 168].

Крім спеціальних цивільних процесуальних прав, передбачених ч. 2–3, 8 ст. 49 ЦПК України, заявник у справах про надання права на шлюб неповнолітній особі відповідно до ч. 1 ст. 45 ЦПК України наділяється додатковими цивіль-

ними процесуальними правами, серед яких – право:

1) безпосередньо або через представника чи законного представника висловлювати свою думку та отримувати його допомогу у висловленні такої думки;

2) отримувати через представника чи законного представника інформацію про судовий розгляд;

3) здійснювати інші процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки, передбачені міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Крім того, суд має роз'яснити малолітній або неповнолітній особі її права та можливі наслідки дій її представника чи законного представника у разі, якщо за віком вона може усвідомити їх значення, а також сприяти створенню належних умов для здійснення малолітньою або неповнолітньою особою її прав, визначених законом та передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (частини 2–3 ст. 45 ЦПК України).

Спеціальних цивільних процесуальних обов'язків ЦПК України у справах про надання права на шлюб на заявника не покладає.

Висновки. Дослідження цивільного процесуального статусу заявника у справах про надання права на шлюб дало змогу нам дійти таких висновків:

1. Коло осіб, які можуть набути цивільного процесуального статусу заявника у справах про надання права на шлюб, залежить від матеріально-правової підстави звернення до суду із відповідною заявою, а саме:

1) якщо заява про надання права на шлюб подається на підставі ч. 2 ст. 23 СК України, цивільного процесуального статусу заявника у таких справах набуває особа, яка досягла шістнадцяти років;

2) якщо заява про надання права на шлюб подається на підставі ч. 4 ст. 26 СК України, цивільного процесуального статусу заявника у таких справах набувають: а) рідна дитина усиновлювача та усиновлена ним дитина; б) діти, які були усиновлені усиновлювачем.

2. Заявник у справах про надання права на шлюб наділяється загальним та спеціальним цивільним процесуальним статусом як сукупністю цивільних процесуальних прав та обов'язків. Загальний цивільний процесуальний статус заявника у справах про надання права на шлюб формують ті загальні суб'єктивні цивільні процесуальні права та юридичні цивільні процесуальні обов'язки, якими наділені всі без винятку учасники справ окремого провадження. Спеціальний цивільний процесуальний статус заявника у справах про надання права на шлюб є сукупністю спеціальних суб'єктивних цивільних процесуальних прав та юридичних цивільних процесуальних обов'язків, якими заявник як учасник таких справ наділений індивідуально.

Література

1. Гражданский процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Червоний Ю.С., Волосатий Г.С., Ермолаева В.О. и др. ; отв. ред. Ю.С. Червоний. Харьков : Одиссей, 2007. 792 с.
2. Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : монографія. Київ : Алерта, 2016. 488 с.
3. Чурпіта А. Процессуальный статус заявителей и взыскателей по делам о защите семейных прав и интересов, которые рассматриваются в порядке неискового гражданского судопроизводства. *Legea și viața*. 2015. № 9/2 (285). С. 100–104.
4. Цивільний процес України: Академічний курс : підручник / Фурса С.Я., Фурса Є.І., Гетманцев О.В. та ін. ; за ред. С.Я. Фурси. Київ : Вид. Фурса С.Я.: КНТ, 2009. 848 с.
5. Ясинок М.М. Особливості дії принципу диспозитивності в окремому провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 6. С. 59–60.
6. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Правова єдність, 2009. 432 с.
7. Німак М.О. Окреме провадження у справах, що виникають із шлюбних правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2012. 221 арк.
8. Чурпіта Г.В. Концептуальні засади захисту сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. 479 арк.

References

1. Chervonyy, Yu.S., Volosatyy G.S., Yermolayeva V.O. i dr. (2007). *Grazhdanskiy protsessual'nyy kodeks Ukrainy: Nauchno-prakticheskiy kommentariy* [Civil Procedure Code of Ukraine: Scientific and Practical Commentary]. Kharkiv: Odissey [in Russian].

2. Churpita, H.V. (2016). *Zakhyst simeynykh prav ta interesiv u poryadku nepozovnoho tsyvil'noho sudochynstva: monographiya* [Protection of family rights and interests in non-litigious civil proceedings: monograph]. Kiev: Alerta [in Ukrainian].
3. Churpita, A. (2015). Protsessual'nyy status zayaviteley i vzyskateley po delam o zashchite simeynykh prav i interesov, kotoryye rassmatrivayutsya v poryadke neiskovogo grazhdanskogo sudoproizvodstva [The procedural status of applicants and claimants in cases of protection of family rights and interests, which are considered in the order of non-litigious civil proceedings]. *Legea și viața*, Vol. 9/2, No. 285, pp. 100–104.
4. Fursa, S.Ya., Fursa, Ye.I., Hetmantsev, O.V. ta in. (2009). *Tsyvil'nyy protses Ukrayiny: Akademichnyy kurs: pidruchnyk* [Civil process of Ukraine: Academic course: textbook]. Kiev: Vyd. Fursa S.Ya.: KNT.
5. Yasynok, M.M. (2008). Osoblyvosti diyi pryntsypu dyspozytyvnosti v okremomu provadzhenni [Features of the principle of dispositiveness in a separate proceeding]. *Entrepreneurship, economy and law*. Vol. 6, pp. 59–60.
6. Romovs'ka Z.V. (2009). *Simeynyy kodeks Ukrayiny: Naukovo-praktychnyy komentar* [Family Code of Ukraine: Scientific and practical commentary]. 3-tye vyd., pererob. i dop. Kiev: Pravova yednist' [in Ukrainian].
7. Nimak, M.O. (2012). *Okreme provadzhennya u spravakh, shcho vynykayut' iz shlyubnykh pravovidnosyn* [Separate proceedings in cases arising from a marital relationship]. (PhD Thesis), Lviv: Ivan Franko University of Lviv.
8. Churpita, G.V. (2016). *Kontseptual'ni zasady zakhystu simeynykh prav ta interesiv u poryadku nepozovnoho tsyvil'noho sudochynstva* [Conceptual principles of protection of family rights and interests in the order of non-litigation civil proceedings] (Doctor of Laws Thesis), Kiev: V.M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine.